

⊕ SZÖVEG ÉS KÉP: KARÁCSONYI DÁVID

MASEVO AZ ELSODORT FALU

Írásunk középpontjában nem a csernobili baleset 30. évfordulója alkalmából unalomig ismételt halálos sugárzás, sőt nem is a biztonságos atomenergia felmagasztalása áll!

Masevo a kiürített Zónában fekvő, kis poleszjei falu. Ukrán régészek és néprajzkutatók már három évtizede küzdenek e korántsem veszélytelen környezetben azért, hogy az a gazdag kulturális örökség, aminek 1986-ban Csernobil pecsételte meg a sorsát, legalább tárgyi emlékeiben fennmaradhasson az utókor számára.

Egy régiót az ottani társadalmi csoportok élete, térbeli mozgása, gazdasági tevékenysége, az emberek helyhez fűződő viszonya tölt meg tartalommal. Régió tehát nincs helyi társadalom, azaz emberek nélkül. A Poleszje is egy régió Ukrajnán belül: a településeken emberek élnek, akik az azokat összekötő, a teret behálózó utakon munkába járnak a nagyobb városokba, amelyek a földrajzi tér kitüntetett csomópontjai, központi helyei

Tradíció és sokszínűség a szovjethatalom árnyékában

A Poleszje sokáig tradicionális régió maradt, ahol a közösségek évszázadok óta viszonylag elszigetelten éltek. A modernizáció csak lassan szivárgott be a nehezen járható, mocsaras-erdős vidékre. A periférikus helyzet a szovjet homogenizációt is hátráltatta. Az 1980-as években a térség még mindig hagyományos életvitelét élte, páratlan kulturális örökséget felhalmozva.

Őrizték az utókor számára az életmódjukat, szokásaikat és persze a falusi épített környezetet. A sajátos polesuk tájszólás idővel önálló nyelvjárássá vált, sőt egyes csoportok, mint az óhitű pravoszlávok vagy a haszidi zsidók is itt letek menedékre. A II. világháború alatt az erdők és mocsarak rejteke ideális terepet nyújtott a kibontakozó partizánmozgalmak számára is, akik hol

... az erdők és mocsarak rejteke ideális terepet nyújtott a kibontakozó partizánmozgalmak számára is...

IMAHELY EGY URÁL TEHERAUTÓ PLATÓJÁBÓL
Zamosnya elhagyott óhitű kolostora romjainál: haszidi zsidók mellett óhitű pravoszlávok is visszajárnak szent helyeikre (balra)

ERDŐTŰZ A ZÓNÁBAN
Az egyik legnagyobb ökológiai veszélyt jelenleg nem önmagában a sugárzás, hanem az erdő- és tűzterületek okozzák. Bár lakott területeket nem fenyegetnek, az elégett biomasszából újra felszabaduló sugárzó izotópokat messzire viszi a szél (jobbra)

NEM SMS ÉRKEZETT!
Az úttorlaszként használt Zsiga-karosszériák csak úgy okádják magukból a stroncium–ittrium–cirkónium bomlási sorból származó béta-sugarakat. Inkább nem toljuk arrébb a roncsokat – a kézről a szájon át a szervezetbe kerülő, a csontokba beépülő stroncium 90%-ban felelős többek között a leukémia kialakulásáért

a német – és esetenként a magyar – betolakodók, hol pedig egymás, vagy épp a szovjethatalom ellen harcoltak. Vaskezű központi hatalom sosem tudott megerősödni e vidéken.

A szelíd, kanyargó folyók mentén a halászat, az erdőgazdálkodás, a gombák és erdei gyümölcsök gyűjtése jelentette a legfőbb megélhetést. Masevo is az egyik kicsi, alig pár száz lelkes zsákfalu a Poleszjében a Pripjaty-folyó mentén, közel a belarusz–ukrán határhoz. Főutcáján jellegzetes faházak sorjáznak, van iskolája, a szomszédos Kraszne pedig több száz éves fatemplommal büszkélkedhet, ami még a nagy világegést is túlélte...

UZSONNA MASEVÓBAN, BEVÁLLALÓSOKNAK.

A gamma-sugárzás óránként 1,5 mikrosievert, azaz 15 BED (banana equivalent dose). Ha a hazai uzsonna 15 db banánból állna (ami azért, valljuk be, emberes adag, de nem halálos!), akkor annak elfogyasztása után pont ugyanennyi többletdózist kapnánk otthon is. Az igazán nagy veszélyt Masevóban nem is a gamma-, hanem a szervezetbe bevitt, a bőrön át nem hatoló béta- és alfa-sugarak jelentik (lásd pl. Litvinyenko-gyilkosság). Ennek szintje ráadásul igencsak változó, közvetetten függ pl. a levegő páratartalmától, vagy akár az évszaktól is (előző oldalpár)

MINDENKI SZÁMÁRA ISMERŐS TEREP:
a híres óriáskerék Pripjatyban.
A dokumentum- és katasztrófafilmek,
illetve a Stalker videojáték „sztárja”

A TÁVOLBAN FELSEJLIK AZ EGÉSZ ATOMERŐMŰ-TELEPHELY
Bal oldalon az épülő új szarkofág fénylő csarnoka, amit majd
a 4-es blokk fölé tolnak (a legnagyobb, ember által alkotott ilyen építmény!).
A félbehagyott hűtőtorny mellett az új nukleáris hulladéktároló teteje
látszik: „Itt már úgyis mindegy” – gondolhatták

A modern kor megérkezik

Masevótól alig pár kilométerre, a Pripjaty-folyó túlsó partján hatalmas változás kezdődött az 1970-es években: a szovjet ipar- és regionális politika eredményeként a várva várt modern kor végre megérkezett a Poleszje elmaradott vidékére is. A majd' 30 ezer lakosú szocialista újjáépített Pripjaty hatalmas panelházaik egymás után emelkedtek az erdők fölé. A városba új lakók érkeztek: magasan képzett, városi műszaki értelmiségiek, akik élesen elütöttek a környék őslakos, kevésbé iskolázott, tradicionális életet folytató, ukrán ajkú lakóitól. A szocialista újjáépített Szovjet-Ukrajna villamosenergia-igényének tizedét adó, a tervek szerinti legnagyobb villamosenergetikai központját álmodták meg korszerű RBMK-1000-es reaktorblokkokkal, a szovjet csúcstechnológia büszkeségeivel!

Aztán a modern álomból percek alatt posztmodern rémálom lett. Ma Masevo halott település. Idén nyáron immár három évtizede. Lakóit 1986 májusában telepítették ki.

KRASZNE TÖBB SZÁZ ÉVES FATEMPLOMA
Pár éve még itt is csak maszkban
volt ajánlott sétafikálni

30 évvel később...

A Zóna korántsem csak elszaporodott vadállatok, visszatelepült, idős öslakosok, azaz szamoszjolik, illetve az itt dolgozó munkások terepe, hanem a szökött fegyencek kedvelt búvóhelye is.

Tarkovszkij Sztalkere után akár repülő kalocsnának is nevezhető Kurgán-buszunkkal kihalt vidéken zötykölődünk a nyári melegben egy elhagyatott kereszteződés felé: jobbra Csernobil 3 km, balra Pripjaty 17 km. A Zónában járunk! Úti célunk – a sok turistával ellentétben – nem a csernobili atomerőmű, hanem a folyó túlszéljén fekvő aprócska zsákfalú, Masevo. A buszban ukrán néprajzkutatók csoportja, Rosztyiszlav Omeliasko igazgató vezetésével. Mellettük japán kollégák

Szaporóából, illetve az elmaradhatatlan fegyveres milicista, aki a magyarázat szerint nemcsak az elszabadult vadkantól óvna minket fegyverével.

A Zóna korántsem csak elszaporodott vadállatok, visszatelepült, idős öslakosok, azaz szamoszjolik, illetve az itt dolgozó munkások terepe, hanem a szökött fegyencek kedvelt búvóhelye is. Ezért aztán este 8 után a teljes Zónára érvényes a komendantszki csasz, azaz a kijárási tilalom: éjszaka senki sem közlekedhet az utakon. Persze mi megtettük, hisz érrefelé minden csuán kapcsolatok kérdése.

CSEBNOBIL UTCÁIN...
Elsőbbségadás kötelező!
a sarkon álló, elhagyott ház mellett

A DÓZISAKKUMULÁCIÓ-MÉRŐ ÉS ÉN

Még Kijevből kifelé menet akasztotta a nyakamba leda professzor a mérőegységet, hogy figyelemmel kísérhessük, pontosan mekkora sugárzást is nyel el a szervezetünk. Összesen 3 napot töltöttünk a Zónában. Csernobilban laktunk, meglátogattuk Pripjaty városát, illetve a csernobili atomerőművet is. A mutató csak a Vörös-erdőnél „akadt ki”, ott 1-2 perc erejéig 35 $\mu\text{Sv/h}$ sugárzásnak voltunk kitéve, de még az is azt jelenti, hogy 20 percig kellett volna ott állnom, hogy annyi sugárzást kapjak, mint egy fogászati röntgennél, és több mint egy évig kellene ott laknom, kint, a szabadban, hogy magasabb rákrizikónak legyek kitéve. A teljes akkumuláció a 3 nap alatt összesen 10 μSv volt, ebből kb. 3-4 μSv -et természetes úton is megkapok a környezetből. (Ha nem hagyom el Budapestet, akkor is.) A többlet pedig kevesebb volt, mint egy fogászati röntgennél, vagy egy fapados repülésnél, oda-vissza Londonba.

NEM RÁM MÉRETEZVE

Mindenki kötelező sugárelenőrzésen esik át a Zóna határán lévő ellenőrző pontokon. Nem kell aggódni, senki sem maradt még bent: ha kiadna a mutató, alapos sikálás következik! (balra fent)

EGY MÁSIK SZIMBOLIKUS ÉPÜLET

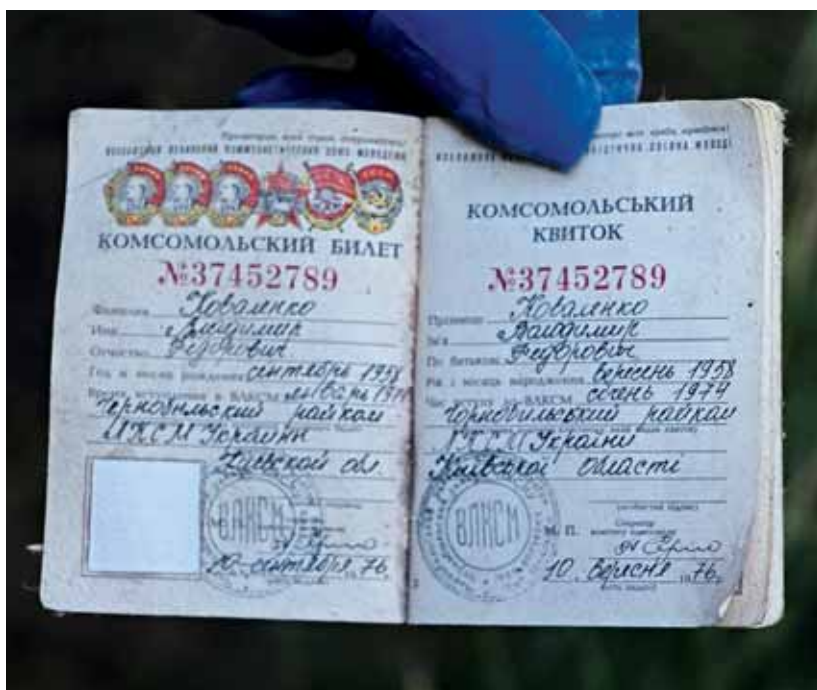
A Polisszja Szálló Pripjatyban. Itt éjszakázott 1986. április 26-án, a baleset utáni estén a moszkvai mérnökökből és tudósokból álló küldöttség is, akik ekkor döbbsentek rá valójában, mekkora a veszély!

A legújabb idők szele

Csernobil, ahol a szállásunk van, ma egy takaros kisváros. Itt él a legtöbb visszatelepülő, itt laknak a Zóna munkásai, van több boltja – ahol csernobilos szuveníreket is kapni –, buszállomása, orvosi rendelője és rendőrőre is. Egy dolog hiányzik csupán, ami amúgy Ukrajna-szerte oly megszokott látvány: nincs szemét az utcákon, az erdőszéleken, hisz a Zónába nemcsak a szovjet modernitás, de a kelet-európai vadkapitalizmus sem tudta igazán betenni a lábát. Meg is jegyzi az egyik ukrán néprajzkutató, hogy ő azért szeret a Zónában dolgozni, mert a falvak mellett nincsenek elszórt nejlonhalmok, műanyag palackok – nincs már, aki szétdobálja ezeket. A politika új szelei azonban Csernobilba is betörték. A régi zsinagóga tetején – ami a szovjet időkben az izraelita hitélet híján kultúrházként működött – még ott virít a kopott vörös csillag, ám az oldalán már hatalmas graffiti hirdeti a Majdan 2014. februári szlogenjét: Szlava, Ukrajni! Azaz: dicsőség Ukrajnának!

Tapintható az izgatottság Omeliasko igazgató csapatában is a napi politika, az ukrán–orosz konfliktus hatására: az egyik fiatal régész büszkén vállalt kozák, „nationalista punk” frizurájával ül mellettem. Kollégája – egy ukrainai orosz egyenesen Luhanszkból – pedig egész úton Masevo felé bizonygatja, hogy ő márpedig egy orosz banderovista...

Egy dolog hiányzik csupán, ami amúgy Ukrajna-szerte oly megszokott látvány: nincs szemét az utcákon, az erdőszéleken...

NEM VOLT IDŐ MINDENT ÖSSZEPAKOLNI

Elhagyott Komszomol-igazolvány Masevóból. A falu a kitelepítéskor virágzó közösség volt, amit az igazolvány tanúsága szerint nemcsak idősek laktak. A kétnyelvűség a régió sokszínűségét is tükrözi

Falu a határon

A sugárzás szintje szépen kúszik felfelé: a Csernobilban mért 0,2 $\mu\text{Sv/h}$ (mikrosievert) a főútról lekanyarodva már túllépte az 1 $\mu\text{Sv/h}$ -t is.

Masevo felé közeledve egyre lassabban haladunk a rossz úton. Meg-megállunk, hogy az utat a három évtized alatt beborító növényzetet fejszével, fűrészsel ritkítsuk. A sugárzás szintje szépen kúszik felfelé: a Csernobilban mért 0,2 $\mu\text{Sv/h}$ (mikrosievert) a főútról lekanyarodva már túllépte az 1 $\mu\text{Sv/h}$ -t is. Utunk elhagyott falvakon vezet keresztül: Kosivka, Sztaroszillja, Zimovicsse, Kraszne és végül a belarusz határ előtti utolsó falu: Masevo. A sugárzás szintje már megközelíti a 2 $\mu\text{Sv/h}$ -t, azaz a Csernobilban mért szint tízszeresét, megközelítőleg annyit, mint Pripjaty városában.

Az ebédre csomagolt butterbrótot Omeliasko professzor javaslatára itt már a buszban fogyasztjuk el. Nem is vagyok igazán éhes... hisz hol jobb megenni a szendvicset: az ide vezető út porával belepett busz belsejében-e, vagy kint, a szabadban? De Omeliasko megnyugtat: a jármű masszív karosszériája felfogja a sugarakat. Laza természetességgel meséli, hogy pár éve Masevóban még 6 $\mu\text{Sv/h}$ -t is mértek, akkor még valóban nem lehetett itt piknikezni...

Ebéd után az ukrán néprajzosok maszkot, gumikesztyűt húznak, és sora járják a házakat. Ahogy telnek az órák, egyre idegesebben szemlélem a dózisakkumuláció-mérőt, ami egészen pontosan azt számlálja, hogy a testem mennyi többletdózist nyel el a Zónában tartózkodás során.

TREND FM
 (HÁZTARTÁS ÉS MUNKAVÉDELMI)
 CSÜTÖRTÖKÖNKÉNT 16.35-KOR
 A rádióban vendégünk a témáról:
KARÁCSONYI DÁVID
 Korábbi műsoraink meghallgathatók:
www.trendfm.hu

SZEMLE

A terv szerint a leendő „Csernobil” skanzenbe komplett házakat vinnének el Masevóból (balra)

ENTERIÓRTAKARÍTÁS MASZKBAN ÉS A HÉTKÖZNAPI UKRÁN MUNKARUHADIVAT

A japán kollégák csodálkozva érdeklődtek, miért van minden ukrán katonai gyakorlatban, ha itt nincs is háború? (fent)

Skansen és örökség

Omeliasko professzor csapata eközben vad sepregetésbe kezd az egyik házban – hatalmas port kavarva. Kattog a fényképezőgép, mindent dokumentálnak, és tárgyakat gyűjtenek be, amelyeket gondosan katalogizálnak, majd a Csernobilban kialakított, hatalmas raktárban helyezik el a sugármentesítés (értsd: alapos lemosás) után. A munka nemes célja egy nagyobb skansen kialakítása Csernobil mellett – esetleges japán közreműködéssel –, hogy a Zónába látogató turisták ne csupán a katasztrófával, de a régió elvesztett hagyományaival, épített és kulturális örökségével is megismerkedhessenek.

A hazaúton mellém is kerül egy jókora bödön a buszban. Félve a sugaraktól, jobb híján a kezemen lévő Kijev megye térképet teszem a bödön és a saját testem közé! Gyanítom, hogy ez vajmi keveset számít. Csernobili szállásunkra visszatérve Omeliasko professzor barátságosan csak ennyit mond: „Dávid, a fürdésnél alaposan súrolja meg magát többször is!”

A munka nemes célja egy nagyobb skansen kialakítása Csernobil mellett – esetleges japán közreműködéssel

**NÉPRAJZI GYŰJTEMÉNY
CSERNOBIL VÁROS
TORNATERMÉBEN
Ládák, hordók,
bödönök – az egyik
mellettem utazott...**

**„TRENDIZÉS” A ZÓNÁBAN
Fotó a Trud
(azaz: Munka)
1986. áprilisi számával
(jobbra fent)**

*Ljuba őrzi azokat a tradíciókat is,
amelyek már rég elvesztek
a helyi közösségek szétszóródásával
a baleset után.*

Ljuba házánál

Este Ljuba, Csernobil egyik állandó lakója vár minket vacsorával. 30 éve egyedül él a nagy házban, ahol mindig könnyes szemmel fogadja a néprajzos-régész csapatot, amelyhez ezúttal japán tudósok és egy magyar geográfus is csatlakozott. Ljuba csak néha jár föl Kijevbe a rokonokhoz, gyerekeihez, ideje nagy részét Csernobilban tölti. A kisvároska nyugalma szerinte semmi mással nem pótolható.... Ljuba őrzi azokat a tradíciókat is, amelyek már rég elvesztek a helyi közösségek szétszóródásával a baleset után. A nappali sarkában kis ikonosztáz, aprócska szentély, a kredenc tetején pedig egy nagyobb Lenin-fej áll. Ljuba azon kevesek egyike, akik eme posztmodern régió szürrealis közösségét adják az ide látogató dolgozók, kutatók és katasztrófaturisták mellett. ☺